

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך יג, תשכ"ב

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

ובניגוד למקורו. מכיוון שבא הביטוי ממשלו של איזופוס על הארי, שגזל את חבריו לטרף ולקח לעצמו את הנתחים הטובים והשמנים, מותר לנו לומר, שראש הגנבים לקח לעצמו את חלק הארי של הגנבה, או שראש החברה נטל לעצמו את חלק הארי של הרווחים, אבל הביטוי "הוא לקח את חלק הארי של הצרות", "הוא קיבל מאשתו את חלק הארי של הקללות" הוא אבסורדי. קורא אני בעיתוני ישראל ומוצא שימוש מסולף זה, להוותי.

איני שמרני וטהרן עד כדי לפסול כל ביטוי, שלא מצאתי דוגמתו באיזה מדרש, ובוודאי שבמדרשים עצמם מצויים ביטויים, שמקורם באיזה לעז מזמנם ומתקופתם, ואין עוד לשון, שתהא "טהורה", מכל השפעה חיצונית. ברם גדול ההבדל בין לשון בכבלים ללשון פרוצה, ומר פרץ עצמו עוסק כל ימיו בגדירת פרצים, וכל גודר פרץ יבורך.

דוד זילבר

אור הגנוז ואור שבעת הימים

אף שפע המקבילות, שנתגלה בין תיאור בריאת העולם במקרא ובין תיאורה בשירים הקוסמוגוניים של עמי המזרח הקדום, עדיין נבצר ממנו לאצול את אורו על פרט אחד שבתיאור בראשית המקראי, שלא נתפענח עד כה מקורו הקדום ולא הגיונו הפנימי בתוך המבנה הקוסמוגוני כולו. שכן עלומה היא בספר בראשית הופעתו של האור ביום הראשון, שתפקידו להבדיל בינו ובין החושך, וכן עלוף מסתורין הוא היעלמו

כעבור שלושה ימים, לאחר שסגר עליו הרקיע עם המאורות הגדולים והכוכבים. אכן חידה היא, ובפתרונה מתלבטים כבר חז"ל, כי מה שהיה אולי ברור בשביל התפיסה הקדומה, כבר אינו מתיישב עם התפיסה הקוסמולוגית שלאחר המקרא, והאור הזה הופך בידיהם מין חומר לדרוש בו. שם ניתנת גם הסיבה להיעלמו של האור הזה מן הרקיע, וגם מוענק לו המשך קיום מעבר לפרגודו של היקום החומרי הנראה לעין. וכך נאמר במסכת חגיגה יב ע"א:

„ואור ביום ראשון איברי? והכתוב ויתן אותם אלהים ברקיע השמים וכתוב ויהי ערב ויהי בקר יום רביעי? כדר' אלעזר: אור שברא הקב"ה ביום ראשון אדם צופה בו מסוף העולם עד סופו. כיון שנסתכל הקב"ה בדור המבול ובדור הפלגה וראה שמעשיהם מקולקלים עמד וגנזו מהן, שנאמר: וימנע מרשעים אורם. ולמי גנזו? לצדיקים לעתיד לבוא, שנאמר: וירא אלהים את האור כי טוב ואין טוב אלא צדיק, שנאמר: אמרו צדיק כי טוב“.

אותו מדרש האגדה על האור של שלושת ימי בראשית, שנגנזו לצדיקים לעתיד לבוא, חוזר בשינוי קל בשמות רבה סדר תרומה פרשה ל"ה, מיוחס לר' יהודה, שאמרו בשמו של ר' סימון.

המלה הפרסית גנז (אסתר י, א; ג, ט) פירושה אוצר. פירושו של גנז הוא לאגור לשם שמירה, היינו ליצור מטמון, וגם להוציא דבר מכלל שימוש ולשמרו. בביטוי המדרשי אור הגנוז חל גלגול משמעות, כי כן עבר הוא לתחומו של

המושאל וזכה להיעשות מטבע לשוני, השמור בגנוז הניבים של לשוננו החיה והמתחדשת. אור הגנוז בספרות חז"ל ואור הגנוז בשימוש המושאל של ימינו — המשותף לשניהם בזה, שהוא נחלתם של מעטים, ורק טהורי עין וזכי נפש נהנים מחסדו. וכך מ' בובר, הבא לחשוף את המאור שבחסידות, קורא לקובץ סיפורי החסידים שלו בשם אור הגנוז ומסמך את השם הזה למדרש הנ"ל שבמסכת חגיגה.

מושג אחר ושונה מקודמו הוא אור שבעת הימים, אשר באמצעות שירו הידוע של ח"נ ביאליק „אמי זכרונה לברכה“ הפך גם הוא למטבע לשוני של ימינו, ומטפלים בו בעלי מילונים ואוספי ניבים. מקורו של הביטוי הזה הוא בספר ישעיהו ל, כו: „והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים, ביום חבש ה' את שבר עמו ומחץ מכתו ירפא“. כידוע, בא המספר שבעה במקרא לציין את הריבוי המופלג, כגון: שבעתים יקם קין, עד עקרה ילדה שבעה, והחזיקו שבע נשים, שבע יפול צדיק וקם, ועוד כהנה.

אמנם כבר במדרש נזדווגו אור שבעת הימים ואור הגנוז, ונעשה ניסיון לתרץ את הקושי שבזיהוי זה. וזה לשון המדרש בבראשית רבה, סדר בראשית, פרשה ג':

„תני אורה שנבראה בששת ימי בראשית להאיר ביום אינה יכולה, שהיא מכהה גלגל החמה, ובלילה אינה יכולה שלא נבראה להאיר אלא ביום. והיכן היא? נגנזה והיא מתוקנת לצדיקים לעתיד לבוא, שנאמר והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה

שבעתים כאור שבעת הימים. אתמהא, שבעה ולא שלשה הן? והלא ברביעי נבראו המאורות? אלא כאיניש דאמר: כן וכן אנא מפקד לשבעת יומיא דמישתותי. ר' נחמיה אמר: אלו שבעת ימי אבלו של מתושלח הצדיק שהשפיע להן הקב"ה אורה". אבל עובדה היא, שביאליק משמיט את האגדה הזאת מתוך "ספר האגדה" ואינו מזכירה. והקורא בשירו "אמי זכרונה לברכה"

כְּמַעַט פְּקָחָה אֲמִי עֵינֶיהָ הַעֲשִׂשׁוֹת וְאַרְא:

אוֹר שְׁבַעַת הַיָּמִים שֶׁם יְהִל

על נקלה יבין, שהמשורר מתכוון לפשוטו של הביטוי אור שבעת הימים, היינו לשפע של אור, ואין הוא מוציא מחזקתו המקראית.

קיצורו של דבר: אור הגנוז ואור שבעת הימים לחוד, ומעיקרא אין לשניהם ולא כלום. נבדלים שני הניבים הללו הן מבחינת מקורותיהם והן במשמעותם, ולא עוד אלא באחד גלום מושג האיות ובשני טבועה מידת הכמות של האור.

ה ע ר ת ה מ ע ר כ ת :

מנהגם של רבים לזהות אור שבעת הימים ואור הגנוז מסתמך, כנראה, על פירוש רש"י בפרשת בראשית (א, יד), האומר "בשבעת ימי בראשית שימשו האור והחושך הראשונים יחד". כך ברוב החומשים, אבל יש נוסחא אחרינא: "בשלושת ימי בראשית..."